

KONFERENCJA

Wspólne
dziedzictwo

pogranicze słowacko-polskie
w epoce brązu

KONFERENCJA

Spoľočné
dedičstvo

slovensko-poľské pohraničie
v dobe bronzovej

UNIwersYTET RZESZOWSKI | RZESZOVSKÁ UNIVERZITA
PRESZOWSKI UNIWERSYTET W PRESZOWIE | PREŠOVSKÁ UNIVERZITA V PREŠOVE

KONFERENCJA WSPÓLNE DZIEDZICTWO: pogranicze słowacko-polskie w epoce brązu

KONFERENCIA SPOLOČNÉ DEDIČSTVO: slovensko-poľské pohraničie v dobe bronzovej

Rzeszów
21-23.05.2018

Opracowanie | Spracovanie – **Sylvia Jędrzejewska**
Opracowanie graficzne | Grafický dizajn – **Piotr Wiśłocki (ZIMOWIT)**

Fotografia na okładce | Obrázok na obale:

- Skarb przedmiotów brązowych z miejscowości Rzepedź, pow. sanocki (zbiory Muzeum Historycznego w Sanoku, fot. D. Szuwalski)
- Brązowy depot s lokalitą Rzepedź, okr. Sanok (zbierkowy fond Historického múzea v Sanoku, fot. D. Szuwalski)

Modele 3D | 3D modely (fot. A. Voľanská):

str. 4

- zawieszka sercowata (Załęże, pow. Jasło) | srdcovitý privesok (Załęże, okr. Jasło)
- okładzina łuku (Ostrovany, pow. Sabinov) | obloženie luku (Ostrovany, okr. Sabinov)
- fragment ornamentowanego „tynku”/polepy (Prešov-Nižná Šebastová, pow. loco) | časť zdobenej „omietky”/mazanicy (Prešov-Nižná Šebastová, okr. loco)

str. 11

- siekierki brązowe (Humenné, pow. loco; Czerteż, pow. Sanok) | bronzové sekery (Humenné, okr. Loco; Czerteż, okr. Sanok)

str. 40

- grot oszczepu (Siedliska, pow. Rzeszów) | hrot oštepu (Siedliska, okr. Rzeszów)

Interreg
Polska-Słowacja

PROGRAM KONFERENCJI

20.05.2018

Od 17:00 Zakwaterowanie i poczęstunek dla gości
(Hotel Prezydencki***, ul. Podwisłocze 48)

I DZIEŃ 21.05.2018

(Uniwersytet Rzeszowski, budynek AO, aula „Kula”, I piętro)

BADANIA ARCHEOLOGICZNE NAD EPOKĄ BRĄZU NA POGRANICZU SŁOWACKO-POLSKIM

08:30–09:15 Rejestracja uczestników konferencji

09:15 Powitanie uczestników konferencji

(JM Rektor UR, Prof. dr hab. Sylwester Czopek)

09:30 Rozpoczęcie obrad

Moderator: **Dr hab. Andrzej Rozwałka, prof. UR**

09:30–11:15 Referaty i dyskusja

Doc. PhDr. Martin Javor, PhD, Mgr Sylwia Jędrzejewska

(Uniwersytet Preszowski, Uniwersytet Rzeszowski),

Wspólne dziedzictwo: pogranicze słowacko-polskie w epoce brązu

– projekt Uniwersytetu Preszowskiego i Uniwersytetu Rzeszowskiego

(język: PL, SK)

Dr Katarzyna Trybała-Zawiślak, Mgr Tomasz Tokarczyk

(Uniwersytet Rzeszowski),

Między Północą a Południem – interregionalna wspólnota kultur

i idei w epoce brązu

(język: PL)

Mgr Joanna Adamik-Proksa, Mgr Marcin Burghardt

(Uniwersytet Rzeszowski),

Na granicy dwóch światów, północnego i południowego – sytuacja

kulturowa w epoce brązu na terenach Polski południowo-wschodniej

(język: PL)

11:15–11:30 Przerwa kawowa

11:30–13:00 Referaty i dyskusja

Doc. PhDr. Marián Vizdal, CSc. (Uniwersytet Preszowski),
Problematyka fragmentu pancerza znalezionego w miejscowości Šarišské Michaľany
(język: SK)

Dr Maciej Dębiec, Prof. dr Thomas Saile
(Uniwersytet Rzeszowski, Uniwersytet w Ratyźbonie),
Pradziejowa eksploatacja soli we wschodnich Karpatach
(język: PL)

Mgr Adriána Voľanská, PhD (Uniwersytet Preszowski),
Zachowanie dziedzictwa kulturowego za pośrednictwem technologii 3D
(język: SK)

13:00–14:30 Przerwa obiadowa

14:30 Otwarcie wystawy: „Modele 3d artefaktów z epoki brązu”
(Uniwersytet Rzeszowski, budynek AO, I piętro)

18:30 Uroczysta kolacja
(Hotel Prezydencki***, ul. Podwisłocze 48)

II DZIEŃ 22.05.2018

(Uniwersytet Rzeszowski, budynek AO, aula „Kula”, I piętro)

OCHRONA I PROMOCJA DZIEDZICTWA ARCHEOLOGICZNEGO NA POGRANICZU SŁOWACKO-POLSKIM – OSIĄGNIĘCIA, PROBLEMY, PERSPEKTYWY

09:00 Rozpoczęcie obrad

Moderator: **Dr hab. Andrzej Rozwałka, prof. UR**

09:00–10:30 Referaty i dyskusja

Prof. dr hab. Sylwester Czopek (Uniwersytet Rzeszowski),
Archeologiczne dziedzictwo epoki brązu pogranicza polsko-słowackiego
(język: PL)

Dr Hubert Mącik (Uniwersytet Rzeszowski),
Uwarunkowania prawne ochrony zabytków archeologicznych w Polsce a praktyka
(język: PL)

Mgr Dariusz Bobak (Fundacja Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego),
Badania archeologiczne na obszarze dużych inwestycji jako forma ochrony zabytków
(język: PL)

10:30–10:45 Przerwa kawowa

10:45–12:00

Dr Piotr Kotowicz (Muzeum Historyczne w Sanoku),
*Skarby i ich odkrywcy (na przykładzie nowych znalezisk ze zbiorów
Muzeum Historycznego w Sanoku)*
(język: PL)

Dr Dominik Porczyński (Uniwersytet Rzeszowski),
Muzea i kolekcje archeologiczne: między tożsamością a promocją lokalności
(język: PL)

Mgr Joanna Ligoda (Muzeum Okręgowe w Rzeszowie),
„Wolność Tomku w swoim domku...”: Zabytki archeologiczne w odbiorze społecznym
(język: PL)

12:00–13:00 Przerwa obiadowa

13:45 Zwiedzanie

Miejsce spotkania uczestników – hol Muzeum Okręgowego w Rzeszowie,
ul. 3 Maja 19

18:00 Kolacja dla uczestników zakwaterowanych w Hotelu Prezydenckim***

III DZIEŃ 23.05.2018

WYCIECZKA WYJAZDOWA: RZESZÓW – TYRAWA SOLNA – SANOK – RZESZÓW

08:00 Wyjazd spod Hotelu Prezydenckiego*** (ul. Podwisłocze 48)

PODSUMOWANIE KONFERENCJI I PROJEKTU

PROGRAM KONFERENCIE

20.05.2018

Od 17:00 Ubytovanie a občerstvenie pre hostí
(Hotel Prezydencki***, ul. Podwisłocze 48)

I. DEŇ 21.05.2018

(Rzeszovská univerzita, budova AO, aula „Kula”, I poschodie)

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM BRONZOVEJ DOBY NA SLOVENSKO-POLSKOM POHRANIČÍ

08:30–09:15 Registrácia účastníkov konferencie

09:15 Privítanie účastníkov konferencie

(JM rektor RU, prof. dr hab. Sylwester Czopek)

09:30 Začiatok rokovania

Moderátor: **Dr hab. Andrzej Rozwałka, prof. UR**

09:30–11:15 Referáty a diskusia

Doc. PhDr. Martin Javor, PhD., Mgr Sylwia Jędrzejewska

(Prešovská univerzita, Rzeszovská Univerzita),

Spoločné dedičstvo: slovensko-poľské pohraničie v bronzovej dobe

– projekt Prešovskej univerzity a Rzeszovskej univerzity

(jazyk: PL, SK)

Dr Katarzyna Trybała-Zawiślak, Mgr Tomasz Tokarczyk

(Rzeszovská Univerzita),

Medzi Severom a Juhom – interregionálne spoločenstvo kultúr

a ideí v bronzovej dobe

(jazyk: PL)

Mgr Joanna Adamik-Proksa, Mgr Marcin Burghardt

(Rzeszovská Univerzita),

Na hranici dvoch svetov, severného a južného – situácia v kultúre

v bronzovej dobe na území juhovýchodného Poľska

(jazyk: PL)

11:15–11:30 Prestávka na kávu

11:30–13:00 Referáty a diskusia

Doc. PhDr. Marián Vizdal, CSc. (Prešovská univerzita),

Problematika fragmentu panciera nájdeného v Šarišských Michalánoch

(jazyk: SK)

Dr Maciej Dębiec, Prof. dr Thomas Saile

(Rzeszovská Univerzita, Univerzita Regensburg),

Prehistorické využívanie soli vo východných Karpatoch

(jazyk: PL)

Mgr Adriána Voľanská, PhD. (Prešovská univerzita),

Zachovanie kultúrneho dedičstva prostredníctvom 3D technológií

(jazyk: SK)

13:00–14:30 Obedňajšia prestávka

14:30 Otvorenie výstavy: „3D modely artefaktov z doby bronzovej”

18:30 Slávnostná recepcia

(Hotel Prezydencki***, ul. Podwisłocze 48)

II. DEŇ 22.05.2018

(Rzeszovská univerzita, budova AO, aula „Kula”, 1. poschodie)

OCHRANA A PROPAGÁCIA ARCHEOLOGICKÉHO DEDIČSTVA V SLOVENSKO-POLSKOM POHRANIČÍ – ÚSPECHY, PROBLÉMY, PERSPEKTÍVY

09:00 Začiatok rokovania

Moderátor: **Dr hab. Andrzej Rozwałka, prof. UR**

09:00–10:30 Referáty a diskusia

Prof. dr hab. Sylwester Czopek (Rzeszovská univerzita),

Archeologické dedičstvo bronzovej doby poľsko-slovenského pohraničia

(jazyk: PL)

Dr Hubert Mącik (Rzeszovská univerzita),

Právne rámce ochrany archeologických pamiatok v Poľsku a prax

(jazyk: PL)

Mgr Dariusz Bobak (Nadácie Rzeszowskíeho Centra Archeologického),

Archeologický výskum na území veľkých investícií ako forma ochrany pamiatok

(jazyk: PL)

10:30–10:45 Prestávka na kávu

10:45–12:00

Dr Piotr Kotowicz (Historické múzeum v Sanoku),
*Poklady a ich objavitelia (na príklade nových nálezísk
zo zbierok Historického múzea v Sanoku)*

(jazyk: PL)

Dr Dominik Porczyński (Rzeszovská univerzita),
Múzeá a archeologické zbierky: medzi identitou a propagáciou lokálnosti

(jazyk: PL)

Mgr Joanna Ligoda (Okresné múzeum v Rzeszowe),
„Tomku, vo svojom domčeku smieš...“. Archeologické pamiatky vo vnímaní verejnosťou

(jazyk: PL)

12:00–13:00 Obedňajšia prestávka

13:45 Vyhlídkové

Miesto stretnutia účastníkov – predsieň,
Oblasťné múzeum v Rzeszove (ul. 3 Maja 19)

18:00 Recepčia pre ubytovaných účastníkov – Hotel Prezydencki***

III. DEŇ 23.05.2018

VÝLET:

RZESZÓW – TYRAWA SOLNA – SANOK – RZESZÓW

08:00 Odchod od Hotelu Prezydencki***
(ul. Podwisłocze 48)

ZHODNOTENIE KONFERENCIE A PROJEKTU

Martin Javor (*Preszów*)
Sylwia Jędrzejewska (*Rzeszów*)

**WSPÓLNE DZIEDZICTWO:
POGRANICZE SŁOWACKO-POLSKIE W EPOCE BRĄZU
– PROJEKT UNIwersYTETU PRESZOWSKIEGO
I UNIwersYTETU RZESZOWSKIEGO**

W okresie od czerwca 2017 do maja 2018 roku Uniwersytet Preszowski i Uniwersytet Rzeszowski realizowały wspólny mikroprojekt dofinansowany przez Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego w ramach programu Interreg Polska–Słowacja 2014–2020. Jego tematyka koncentrowała się na dziedzictwie archeologicznym pogranicza słowacko-polskiego, ze wskazaniem na relikty z epoki brązu, poświadczające kontakty ludności żyjącej w tych odległych czasach po obydwu stronach Karpat.

Wśród głównych celów projektu znalazło się dotarcie z wiedzą na temat archeologicznego dziedzictwa pogranicza do zróżnicowanych grup odbiorców, zwłaszcza do osób niezajmujących się zawodowo archeologią i historią. Intencją było ponadto podjęcie działań zmierzających do zwiększenia zainteresowania wspólnymi dziejami i podkreślenia wzajemnych powiązań między regionami znajdującymi się obecnie po różnych stronach granic państwowych. Istotnym zadaniem stało się zwrócenie uwagi mieszkańców pogranicza polsko-słowackiego na potrzebę ochrony wspólnego dziedzictwa kulturowego oraz podkreślenie wartości jaką mają odkrycia archeologiczne dla poznawania przeszłości.

W ramach projektu zaplanowano i zrealizowano następujące zadania:

- stworzenie i udostępnienie na platformie internetowej interaktywnej mapy stanowisk archeologicznych z epoki brązu na pograniczu słowacko-polskim,
- przeprowadzenie skanowania 3D i druku 3D wybranych artefaktów ze stanowisk zlokalizowanych na terenie Polski i Słowacji oraz zorganizowanie wystawy z wykorzystaniem kopii zabytków w postaci wydruków 3D,
- organizacja wspólnej konferencji oraz wydanie publikacji dotyczącej tematyki projektu.

Martin Javor (*Prešov*)
Sylwia Jędrzejewska (*Rzeszov*)

**SPOLOČNÉ DEDIČTVO:
SLOVENSKO-POLSKÉ POHRANIČIE V BRONZOVEJ DOBE
– PROJEKT PREŠOVskej UNIVERZITY
A RZESZOVskej UNIVERZITY**

V období od júna 2017 do mája 2018 Prešovská univerzita a Rzeszovská univerzita realizovali spoločný mikroprojekt s finančným príspevkom od Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci programu Interreg Poľsko–Slovensko 2014–2020. Jeho problematika sa sústredila na archeologické dedičstvo slovensko-poľského pohraničia, s poukázaním na relikty z bronzovej doby, slúžiace pre kontakty obyvateľstva žijúceho v tamtých vzdialených časoch na obidvoch stranách Karpát.

Medzi hlavnými cieľmi projektu sa ocitlo poskytnutie poznatkov o archeologickom dedičstve pohraničia pre rôzne skupiny príjemcov, najmä pre tých, ktorí sa profesionálne nezaoberajú archeológiou a históriou. Navyše, zámerom bolo podniknúť kroky zamerané na zvýšenie záujmu o spoločné dejiny a zdôrazniť vzájomné prepojenia medzi regiónmi, ktoré sa v súčasnosti nachádzajú na rôznych stranách štátnych hraníc. Dôležitou úlohou bolo upriamiť pozornosť obyvateľov poľsko-slovenského pohraničia na potrebu chrániť spoločné kultúrne dedičstvo a zdôrazniť hodnotu akú majú archeologické objavy pre poznávanie minulosti.

V rámci projektu boli naplánované a realizované tieto úlohy:

- vytvoriť a sprístupniť na platforme internetovú interaktívnu mapu archeologických nálezísk z doby bronzovej v slovensko-poľskom pohraničí,
- uskutočniť skenovanie 3D a tlač 3D vybranych artefaktov z nálezísk lokalizovaných na území Poľska a Slovenska a zorganizovať výstavu s využitím kópií pamiatok v podobe výtlačkov 3D,
- organizovať spoločnú konferenciu a vydať publikáciu týkajúcu sa problematiky projektu.

Doc. PhDr. Martin Javor, PhD.

*Ústav digitálnych kompetencií
Centrum celoživotného
a kompetenčného vzdelávania
Prešovská univerzita v Prešove
Ul. 17. novembra 1,
080 01 Prešov
javor@unipo.sk*

Mgr Sylwia Jędrzejewska

*Instytut Archeologii
Uniwersytet Rzeszowski
ul. Moniuszki 10
35-015 Rzeszów
sjedrzejewska@ur.edu.pl*

Katarzyna Trybała-Zawiślak (Rzeszów)
Tomasz Tokarczyk (Rzeszów)

MIĘDZY PÓLNOCĄ A POŁUDNIEM – INTERREGIONALNA WSPÓLNOTA KULTUR I IDEI W EPOCE BRĄZU

Epoka brązu datowana na czasy pomiędzy 2300–800/700 r. p.n.e. to niezwykle istotny okres w pradziejach Europy Środkowo-Wschodniej. Już wówczas możemy mówić o pewnego rodzaju wspólnocie kultur, wierzeń, idei. W przypadku terenów dzisiejszej Polski i Słowacji aspekt ten jest niezwykle istotny, bowiem pokazuje, że te dwa światy – północny i południowy – choć przedzielone górskim pasmem Karpat, wcale nie są sobie tak odległe, jak mogłoby się wydawać. Jeszcze niedawno sądzono, że tego typu bariery powodowały, iż społeczeństwa sprzed setek, a nawet tysięcy lat żyły w całkowitej izolacji. Dziś wiemy już, że Karpaty nie stanowiły przeszkody nie do pokonania. Górskimi przełęczami wędrowali ludzie, a wraz z nimi nowe idee, pomysły, wytwory. Epoka brązu to przede wszystkim epoka istotnych zmian cywilizacyjnych, zwłaszcza ze względu na pojawienie się nowego, powszechnego surowca – metalu, a konkretnie brązu. Powstają prężnie działające ośrodki metalurgiczne, a wraz z nimi swoista moda na używanie konkretnych wytworów. Oddziaływania zakarpackie, które rejestrujemy w Polsce południowo-wschodniej, wiążą się nie tylko ze znaleziskami skarbów (gromadnych znalezisk przedmiotów brązowych). Widoczne są także w wytwórczości ceramicznej, a przede wszystkim w obrządku pogrzebowym. Jest to bowiem czas, kiedy na ogromnym obszarze Europy pojawia się ciałopalenie, które na długie wieki stanie się dominującą formą pochówku. Chociaż kontakty na linii północ-południe nie są charakterystyczne wyłącznie dla epoki brązu (widoczne są również w źródłach archeologicznych z wcześniejszych i późniejszych epok), to jednak można powiedzieć, że jest to czas w wielu aspektach przełomowy w skali archeologii europejskiej.

Katarzyna Trybała-Zawiślak (Rzeszów)
Tomasz Tokarczyk (Rzeszów)

MEDZI SEVEROM A JUHOM – INTERREGIONÁLNE SPOLOČENSTVO KULTÚR A IDEÍ V BRONZOVEJ DOBE

Bronzová doba datovaná do obdobia medzi roky 2300–800/700 pr. n. l. je nezvyčajne podstatné obdobie v praveku stredovýchodnej Európy. Už vtedy môžeme hovoriť o istom druhu spoločenstva kultúr, presvedčení, myšlienok. V prípade dnešných území Poľska a Slovenska je tento aspekt mimoriadne dôležitý, pretože ukazuje, že tieto dva svety – severný a južný – hoci rozdelené horským pásmom Karpát, nie sú vôbec tak ďaleko od seba, ako by sa to mohlo zdať. Až donedávna sa predpokladalo, že prekážky tohto typu spôsobovali, že spoločnosti pred stovkami alebo dokonca tisíckami rokov žili v úplnej izolácii. Dnes už vieme, že Karpaty neboli neprekonateľnou prekážkou. Ľudia prechádzali cez horské priechody a spolu s nimi nové idey, nápady a výrobky. Bronzová doba je predovšetkým vekom významných civilizačných zmien, najmä vďaka vzniku novej univerzálnej suroviny – kovu a konkrétne bronzu. Vznikajú pružne fungujúce metalurgické centrá a spolu s nimi špecifická móda používania konkrétnych produktov. Zakarpatské vplyvy, ktoré zaznamenávame v juhovýchodnom Poľsku, sú spojené nielen s nálezmi pokladov (hromadné nálezy bronzových predmetov). Sú tiež viditeľné v keramickej produkcii a predovšetkým v pohrebnom obrade. Je to teda obdobie, keď sa na obrovskom území Európy objavuje spalovanie tiel, ktoré sa po stáročia stane dominantnou formou pohrebu. Hoci kontakty na severojužnej línii nie sú charakteristické len pre bronzovú dobu (sú tiež viditeľné v archeologických prameňoch zo skorších i neskorších období), tak dá sa predsa len povedať, že je to v mnohých ohľadoch zlomový čas z hľadiska celej európskej archeológie.

Dr Katarzyna Trybała-Zawiślak
Institut Archeologii
Uniwersytet Rzeszowski
ul. Moniuszki 10
35-015 Rzeszów
katarzyna.trybala@archeologia.rzeszow.pl

Mgr Tomasz Tokarczyk
Institut Archeologii
Uniwersytet Rzeszowski
ul. Moniuszki 10
35-015 Rzeszów
tomasz.tokarczyk@gmail.com

Joanna Adamik (Rzeszów)
Marcin Burghardt (Rzeszów)

NA GRANICY DWÓCH ŚWIATÓW, PÓŁNOCNEGO I POŁUDNIOWEGO - SYTUACJA KULTUROWA W EPOCE BRĄZU NA TERENACH POLSKI POŁUDNIOWO-WSCHODNIEJ

Tematem wystąpienia będzie przedstawienie sytuacji kulturowej panującej w Polsce południowo-wschodniej w epoce brązu (około 2300–800/700 p.n.e.). W okresie tym na wspomnianych terenach widoczna jest pewna strefowość – ugrupowania zamieszkujące północną i południową część współczesnego województwa podkarpackiego wykazują związki z odmiennymi zjawiskami kulturowymi.

W przypadku części północnej (Kotlina Sandomierska i przyległy od południa pas pogórzy między Rzeszowem a Przemyślem) przez całą epokę brązu rozwijają się tam ugrupowania o „lokalnym” charakterze. Reprezentują one kultury archeologiczne (lub ich lokalne warianty) typowe dla niemal całego obszaru Polski, takie jak kultura mierzanowicka (2400–1600 p.n.e.), trzciniecka (XVII–XIII w. p.n.e.) i tarnobrzeska kultura łużycka (XIII–IV/III w. p.n.e.).

Zupełnie inna sytuacja ma miejsce w południowej, karpackiej części Polski południowo-wschodniej. Grupy ludności zamieszkujące w epoce brązu ten region reprezentują tradycje typowe dla kultur archeologicznych z obszarów zakarpaccich. Wspólnoty te można powiązać z dwoma głównymi kompleksami. Pierwszym z nich jest kultura Otomani-Füzesabony (XVI–XV w. p.n.e.). Drugim – ugrupowania tworzące dwie prowincje tzw. kręgu pół popielnicowych: południowo-wschodnią, zakarpaccą reprezentowaną przez kultury pilińską (XVI–XIII w. p.n.e.), Gava i Kyjatice oraz łużycką w jej słowackim wariantcie.

Spółeczności zamieszkujące wymienione strefy Polski południowo-wschodniej, tj. północną i południową, utrzymywały ze sobą mniej lub bardziej intensywne kontakty. Przejawem tego jest między innymi rozwój ugrupowań kulturowych łączących różne cechy (np. tzw. grupa jasielska) czy też obecność importów (i ich naśladownictw) południowych w środowisku lokalnych kultur o „północnym” charakterze. Należy zaznaczyć, że istniejące w epoce brązu kontakty miejscowych, „północnych” społecznościami zakarpaccimi nie zanikają wraz z końcem omawianego okresu lecz kontynuują się we wczesnej epoce żelaza (między około 800 a 300/250 p.n.e.).

Joanna Adamik Proksa (Rzeszów)
Marcin Burghardt (Rzeszów)

NA HRANICI DVOCH SVETOV, SEVERNÉHO A JUŽNÉHO - SITUÁCIA V KULTÚRE V BRONZOVEJ DOBE NA ÚZEMÍ JUHOVÝCHODNÉHO POĽSKA

Témou vystúpenia bude predstaviť situáciu v kultúre panujúcu v juhovýchodnom Poľsku v bronzovej dobe (okolo 2300–800/700 pr. n. l.). V tomto období na spomínaných územiach je viditeľná istá zonácia – skupiny obývajúce severnú a južnú časť súčasného Podkarpatského vojvodstva vykazujú vzťahy s odlišnými kultúrnymi javmi.

V prípade severnej časti (Kotlina Sandomierska a od juhu priliehajúci pás pohorí medzi Rzeszovom a Przemyślom) sa tam počas celej bronzovej doby rozvíjajú spoločensvá „lokálneho” charakteru. Reprezentujú archeologické kultúry (alebo ich lokálne varianty) typické pre bezmála celú oblasť Poľska, také ako kultúra mierzanowická (2400–1600 pr. n. l.), trzciniecka (XVII.–XIII. st. pr. n. l.) a tarnobrzeská kultúra lužická (XIII.–IV./III. st. pr. n. l.).

Úplne iná situácia má svoje miesto v južnej, karpatskej časti juhovýchodného Poľska. Skupiny obyvateľov žijúcich v bronzovej dobe v tomto regióne reprezentujú tradície typické pre archeologické kultúry zo zakarpatských oblastí. Tieto spoločensvá možno spájať s dvoma hlavnými komplexmi. Prvým z nich je kultúra Otomani-Füzesabony (XVI. – XV. st. pr. n. l.). Druhým – skupiny tvoriace dve provincie tzv. okruhu popielnicových polí: juhovýchodnú, zakarpatskú reprezentovanú pilińskou kultúrou (XVI. – XIII. st. pr. n. l.), kultúrou typu Gava a Kyjatice a lužickú v jej slovenskom variante.

Komunity obývajúce vymenované zóny juhovýchodného Poľska, t. j. severnú a južnú, udržiavali medzi sebou menej alebo viac intenzívne kontakty. Prejavom toho je okrem iného rozvoj kultúrnych skupín spájajúcich rôzne rysy (napr. tzv. skupina jasielska) či tiež prítomnosť južných importov (a ich nasledovníkov) v prostredí lokálnych kultúr „severného” charakteru. Treba poznamenať, že existujúce v bronzovej dobe kontakty miestnych, „severných” komunit so zakarpatskými oblasťami nemiznú spolu s koncom posudzovaného obdobia, ale pokračujú v rannej železnej dobe (medzi asi 800 a 300/250 pr. n. l.).

Mgr Joanna Adamik Proksa
Instytut Archeologii
Uniwersytet Rzeszowski
ul. Moniuszki 10
35-015 Rzeszów
j.adamik86@gmail.com

Mgr Marcin Burghardt
Instytut Archeologii
Uniwersytet Rzeszowski
ul. Moniuszki 10
35-015 Rzeszów
niedwed303@gmail.com

Marián Vizdal (*Preszów*)

PROBLEMATYKA FRAGMENTU PANCERZA ZNALEZIONEGO W MIEJSCOWOŚCI ŠARIŠSKÉ MICHALANY

Pancerze – wraz z nagolennikami i hełmami – należą do wyposażenia ochronnego elitarnych wojowników. Właścicielowi zapewniały one skuteczną ochronę klatki piersiowej przed strzałami i uderzeniami. Najstarsze pancerze pojawiają się już w połowie II tysiąclecia p.n.e. na Peloponezie – stanowisko Dendra. Miejscowość Šarišské Michalany, powiat Sabinów, dołączyła do czterech innych ze znaleziskami fragmentów pancerzy (Moravany – Ducové, Čaka, Devín, Čierna nad Tisou). Na prawobrzeżnej terasie Wielkiego Potoka (stanowisko Stredné pole) archeolog-amator O. Lorenc odnalazł na powierzchni tylną część brązowego, płytowego pancerza. Na fragmencie o wymiarach 22 x 17,3 cm i grubości 0,8–1,6 cm widoczne są ślady obróbki powierzchni w postaci płaskiego obramowania oraz prostego kucia poprzecznego. Część prostokątnej szczeliny może mieć związek z zapięciem skórzanych pasków. Wnętrze jest widocznie wygładzone, pokryte przebarwieniami (ślady ognia?). W pobliżu znaleziono niewielkie skorupy z młodszej epoki brązu lub okresu halsztackiego, a także dwa żelazne czekany bojowe. Podczas gdy stanowiska z zachodniej Słowacji są związane z środkowodunajskim kręgiem pół popielnicowych, znaleziska ze wschodniej Słowacji łączy się z kulturą Gáva – należąca do południowo-wschodniej części kręgu pół popielnicowych. Odkrycie z miejscowości Šarišské Michalany może należeć do końcowego etapu okresu HaB, kiedy – niewykluczone – do regionu Szarysz mogły przeniknąć uzbrojone drużyny tracko-kimerskie (820–800 p.n.e.).

Marián Vizdal (*Prešov*)

PROBLEMATIKA FRAGMENTU PANCIERA NÁJDENÉHO V ŠARIŠSKÝCH MICHALANOCH

Panciere, spolu s náholeníkmi a prilbami, patria k ochrannej výstroji elitných bojovníkov. Majiteľovi poskytovali účinnú ochranu hrude pred šípmi a sečnými ranami. Najstaršie panciere sa objavujú už v pol. II tisícročia pred n. l. na Peloponeze – lokalita Dendra. K štyrom lokalitám s nálezmi úlomkov pancierov (Moravany – Ducové, Čaka, Devín, Čierna nad Tisou), pribudla lokalita Šarišské Michalany, okr. Sabinov. Na pravobrzežnej terase Veľkého potoka – poloha Stredné pole, našiel pri povrchovom zbere amatérsky archeológ O. Lorenc zadnú časť bronzového celokovového panciera. Na fragmente s rozmermi 22 x 17,3 cm, hrúbke 0,8–1,6 cm, sú viditeľné stopy povrchových úprav. Tieto sú tvorené plošným zbrusovaním, ako aj jednoduchým krížovým kovaním. Časť obdĺžnikového výrezu môže súvisieť s upevnením kožených popruhov. Vnútorňa strana je viditeľne vyhladená, pokrytá farebnými škvrkami (stopami ohňa?). V blízkom okolí sa našli nevýrazné črepy mladobronzového, prípadne halštatského rázu, ako aj dva železné bojovnicke čakany s prehnutým telom a obuchovite ukončeným tylom. Kým lokality zo západného Slovenska sa spájajú s okruhom stredodunajských popolnicových polí, náleziská z východného Slovenska majú súvis s kultúrou Gáva – juhovýchodné popolnicové polia. Nález zo Šarišských Michalian môže prináležať záveru stupňa HB, kedy nemôžeme vylúčiť do oblasti Šariša prieniky tracko-kimerských ozbrojených družín (820–800 n. l.).

Doc. PhDr. Marián Vizdal, CSc.

Inštitút histórie

Filozofická fakulta

Prešovská univerzita v Prešove

ul. 17. novembra 1

080 01 Prešov

marian.vizdal@unipo.sk

Maciej Dębiec (*Rzeszów/Regensburg*)
Thomas Saile (*Regensburg*)

PRAHISTORYCZNA EKSPLOATACJA SOLI WE WSCHODNICH KARPATACH, POŁUDNIOWO-WSCHODNIA POLSKA

Środowisko naturalne po obu stronach dolnego biegu rzeki Tyrawka, dopływu Sanu, nie może być traktowane jako sprzyjające osadnictwu. Mimo to, została w tym rejonie zarejestrowana duża koncentracja stanowisk archeologicznych – poczynając od datowanych na wczesny neolit a kończąc na późnym średniowieczu. Powodem tego mogły być źródła soli oraz naturalnie występująca ruda miedzi, których eksploatacja przypuszczalnie równoważyła niezbyt dogodne warunki środowiskowe.

W dolnym biegu Tyrawki (Góry Słonne) odnotowano co najmniej 14 źródeł słonych, które stanowią najbardziej na zachód wysunięty obszar solonośny w Karpatach Wschodnich, rozciągający się od rumuńskiej Mołdawii. Badania geofizyczne przeprowadzone na kilku stanowiskach w pobliżu tych źródeł potwierdziły występowanie obiektów archeologicznych, w tym ognisk i palenisk.

Na stanowisku Tyrawa Solna 12 co najmniej 5 koncentracji zabytków archeologicznych zostało zlokalizowanych podczas prospekcji magnetometrem. Badania wykopaliskowe prowadzone od 2015 roku przyniosły odkrycie niezwykle licznych skupisk fragmentów naczyń solowarskich (brykietażu) oraz fragmentów pieców glinianych. Wśród ceramiki technicznej odkryto również pojedyncze fragmenty innych naczyń, które pozwalają datować pozostałości solowarskie na późną epokę brązu. Potwierdzają to również dwie uzyskane daty radiowęglowe. Odkryte w Tyrawie Solnej materiały kulturowo należą najprawdopodobniej łączyć z obszarami zakarpackimi.

Maciej Dębiec (*Rzeszov/Regensburg*)
Thomas Saile (*Regensburg*)

PREHISTORICKÉ VYUŽÍVANIE SOLI VO VÝCHODNÝCH KARPATOCH, JUHOVÝCHODNÉ POĽSKO

Prírodné prostredie na oboch stranách dolného toku rieky Tyrawka, prítoku Sanu, nemôže byť vnímané ako priaznivé na osídľovanie. Napriek tomu bola v tejto oblasti zaznamenaná veľká koncentrácia archeologických nálezísk – počnúc od datovaných do raného neolitu a končiac neskorým stredovekom. Dôvodom by mohli byť zdroje soli a prirodzene sa vyskytujúca medená ruda, ktorých využívanie pravdepodobne vyvážilo nevýhodné environmentálne podmienky.

Na dolnom toku Tyrawky (Hory Słonne) bolo zistených najmenej 14 solných ložísk, ktoré predstavujú najviac na západ vysunutú oblasť so solou vo východných Karpatoch, ktorá sa rozprestiera od rumunského Moldavska. Geofyzikálne prieskumy uskutočnené na viacerých miestach v blízkosti týchto zdrojov potvrdili existenciu archeologických objektov vrátane ohnisk a krbov.

Na nálezisku Tyrawa Solna 12 bolo počas prieskumu magnetometrom zistených minimálne 5 koncentrácií archeologických pamiatok. Výkopové prieskumy vedené od roku 2015 priniesli objavenie mimoriadne veľkého počtu nádob na varenie soli (briketovanie) a fragmentov hlinených pecí. Medzi technickou keramikou boli tiež objavené samostatné fragmenty iných nádob, ktoré umožňujú datovať solivarské zvyšky do neskorej bronzovej doby. To potvrdzujú aj dva dátumy získané rádiokarbónovou metódou. Materiály objavené v Tyrawe Solnej treba z hľadiska kultúry s najväčšou pravdepodobnosťou spájať so zakarpatskými oblasťami.

Dr Maciej Dębiec
Instytut Archeologii
Uniwersytet Rzeszowski
ul. Moniuszki 10
35-015 Rzeszów
debiecmaciej@gmail.com

Prof. Dr Thomas Saile
Universität Regensburg
Lehrstuhl für Vor- und Frühgeschichte
Universitätsstraße 31
D-93053 Regensburg
thomas.saile@geschichte.uni-regensburg.de

Universität Regensburg
Lehrstuhl für Vor- und Frühgeschichte
Universitätsstraße 31
D-93053 Regensburg

Adriána Volánská (*Preszów*)

ZACHOWANIE DZIEDZICTWA KULTUROWEGO ZA POŚREDNICTWEM TECHNOLOGII 3D

Technologia 3D znajduje się jeszcze ciągle na początku swojego rozwoju. Możliwości jej wykorzystania bezustannie jednak rosną. Każdego dnia jest ona ulepszana, proponowane są nowe skanery, drukarki i pojawiają się nowe materiały do drukowania. Obecnie istnieje ponad sto rodzajów materiałów do sporządzania druku – od różnego typu tworzyw sztucznych, szkła, porcelany do metali szlachetnych lub mieszanek drewnopodobnych. W zależności od zastosowanej technologii i materiału możliwe jest zaspokojenie bardzo różnorodnych potrzeb i wymagań poszczególnych sektorów. Technologie 3D mają duże znaczenie dla ochrony dziedzictwa kulturowego. Umożliwiają skanowanie zabytków archeologicznych lub historycznych oraz udostępnienie ich szerokim grupom odbiorców. Dzięki technologii 3D możliwa była digitalizacja artefaktów archeologicznych z epoki brązu podczas projektu Interreg.

Adriána Volánská (*Prešov*)

ZACHOVANIE KULTÚRNEHO DEDIČSTVA PROSTREDNÍCTVOM 3D TECHNOLOGIÍ

3D technológie sú dnes ešte stále len na svojom začiatku. Jej možnosti využitia však neustále pribúdajú. Každým dňom sa technológia zdokonaľuje, navrhujú sa nové skenery, tlačiarne a objavujú sa nové materiály, pomocou ktorých je možné tlačiť. V súčasnosti je materiálov viac než stovka, od rôznych typov plastov, skla, porcelánu, až po drahé kovy alebo zmesi, ktoré pripomínajú drevo. V závislosti od využitej technológie a materiálu je možné uspokojiť veľmi rôznorodé potreby a požiadavky jednotlivých odvetví. Pre ochranu kultúrneho dedičstva sú 3D technológie dôležité. Vďaka nim je možné naskenovať archeologické, či historické predmety, ale aj objekty a sprístupniť tak ich tvar širokej laickej verejnosti. Vďaka 3D technológiám bolo možné zdigitalizovať archeologické artefakty z doby bronzovej počas projektu Interreg.

Mgr. Adriána Volánská, PhD.

*Ústav digitálnych kompetencií
Centrum celoživotného
a kompetenčného vzdelávania
Prešovská univerzita v Prešove
ul. 17. novembra 1
080 01 Prešov
adriana.volanska@unipo.sk*

Sylwester Czopek (*Rzeszów*)

ARCHEOLOGICZNE DZIEDZICTWO EPOKI BRĄZU POGRANICZA POLSKO-SŁOWACKIEGO

Archeologiczne dziedzictwo kulturowe jest definiowane przez Europejską konwencję o ochronie dziedzictwa archeologicznego jako „źródło zbiorowej pamięci europejskiej i instrument do badań historycznych i naukowych”. Obydwa aspekty – pamięć i badania naukowe – są istotą projektu dziedzictwa epoki brązu na obecnym pograniczu polsko-słowackim. Trzeba już na samym początku zaznaczyć, że pasmo Karpat, miejscami trudne do pokonania, nie stanowiło istotnej przeszkody w kontaktach ludzi żyjących ponad 4000–3000 lat temu po obydwu stronach dzisiejszej granicy. Mamy bardzo liczne dowody na przepływ rzeczy, idei i ludzi. Motywacje (przyczyny) tych relacji były oczywiście różne i odbywały się ze zmienną intensywnością. Dla archeologów ważne są ich materialne ślady. Na ich podstawie możemy rekonstruować nie tylko szlaki wymiany, ale też mówić o pewnej wspólnocie dzisiejszego pogranicza. Epoka brązu jest tutaj najlepszym przykładem, bowiem dostarcza bardzo ważnych, a zarazem efektownych artefaktów – pojedynczych zabytków wykonanych z brązu (a nawet złota) czy też całych ich zestawów, tzw. skarbów. Każde tego typu znalezisko jest odkryciem wielkiej rangi. Większość z nich jest znajdowana przypadkiem, dlatego tak istotna jest świadomość społeczna naukowej wartości każdego takiego przedmiotu. Jest on przecież właśnie takim pojedynczym „źródłem pamięci”. Ochrona archeologicznego dziedzictwa kulturowego jest obowiązkiem każdego z nas. Jej efektywność (w wymiarze indywidualnym i instytucjonalnym) można uznać za wskaźnik kultury i europejskiej obywatelskości.

Sylwester Czopek (*Rzeszów*)

ARCHEOLOGICKÉ DEDIČSTVO BRONZOVEJ DOBY POLSKO- -SLOVENSKEHO POHRANIČIA

Archeologické kultúrne dedičstvo je definované Európskym dohovorom o ochrane archeologického dedičstva ako „zdroj kolektívnej európskej pamäti a nástroj pre historický a vedecký výskum”. Oba aspekty – pamäť a vedecký výskum – sú podstatou projektu dedičstva bronzovej doby v súčasnom poľsko-slovenskom pohraničí. Na samom začiatku treba poznamenať, že pásma Karpát, niekedy veľmi zložito priechodné, nepredstavovalo významnú prekážku v kontaktoch ľudí žijúcich pred vyše 4000–3000 rokmi na oboch stranách dnešnej hranice. Máme veľa dôkazov o toku vecí, myšlienok a ľudí. Motivácie (príčiny) týchto vzťahov boli samozrejme rôzne a dochádzalo k nim s premenlivou intenzitou. Pre archeológov sú dôležité ich hmotné stopy. Na ich základe môžeme rekonštruovať nielen výmenné cesty, ale hovoriť aj o určitom spoločenstve dnešného pohraničia. Najlepším príkladom je bronzová doba, pretože poskytuje veľmi dôležité a zároveň pôsobivé artefakty – jednotlivé pamiatky zhotovené z bronzu (a dokonca aj zo zlata) alebo ich celé súbory, tzv. poklady. Každý takýto nález je objavom veľkého významu. Väčšina z nich sa nachádza náhodou, a preto je také dôležité spoločenské povedomie o vedeckej hodnote každého takého predmetu. Koniec koncov, je to vlastne len taký samostatný „zdroj pamäti”. Ochrana archeologického kultúrneho dedičstva je povinnosťou každého z nás. Jej vykonanie (v individuálnej a inštitucionálnej dimenzii) možno považovať za ukazovateľ kultúry a európskeho občianstva.

Prof. dr hab. Sylwester Czopek
Instytut Archeologii
Uniwersytet Rzeszowski
ul. Moniuszki 10
35-015 Rzeszów
sycz@archeologia.rzeszow.pl

UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY ZABYTKÓW ARCHEOLOGICZNYCH W POLSCE A PRAKTYKA

Ochrona zabytków archeologicznych początkowo była w większym stopniu zależna od prywatnych inicjatyw. Z czasem budowano państwowe systemy ochrony, co w Polsce rozpoczęto w 1918 roku wydanym 31 października dekretem Rady Regencyjnej o opiece nad zabytkami sztuki i kultury. Znaleźiska archeologiczne pozostają w szerokim zainteresowaniu opinii publicznej. Odkrycia zwykle są komentowane w lokalnych i ogólnopolskich mediach, a same badania budzą zaciekawienie lokalnych społeczności. Zabytki archeologiczne często są w szczególności powiązane z krajobrazem kulturowym. Związek relikwów osadnictwa ludzkiego z krajobrazem jest oczywisty. Niekontrolowane przekształcenia krajobrazu kulturowego mogą prowadzić do umniejszenia a nawet całkowitego zniszczenia jego wartości.

Rejestr zabytków archeologicznych, który gwarantuje najszerszą ochronę, obejmuje niewielką tylko część stanowisk stwierdzonych w terenie. Zabezpieczono ochroną prawną także stanowiska nierejestrowe, bowiem przepisy ustawy wprost nakładają na właściciela zabytku nieruchomości, ujętego w wojewódzkiej ewidencji zabytków, obowiązek przeprowadzenia badań archeologicznych w przypadku, gdy planowane roboty budowlane mogą go zniszczyć lub uszkodzić. Wszelkie badania archeologiczne, również nieinwazyjne, a także poszukiwanie zabytków ruchomych nie mogą być prowadzone bez odpowiedniego pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Szeroki zakres ochrony prawnej zabytków archeologicznych, obejmujący także ich poszukiwanie, wynika z charakteru tego typu relikwów – w większości są to zabytki trudne do pełnego skatalogowania i przez to znacznie bardziej niż inne narażone na zniszczenie lub uszkodzenie. Zabezpieczeniu interesu ochrony zabytków archeologicznych służą także uregulowania karne.

W przypadku przeważającej części zabytków archeologicznych niewpisanych do rejestru zabytków najczęściej stosowaną formą ochrony konserwatorskiej są ustalenia w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego. Podstawowe znaczenie ma odpowiednie rozpoznanie zasobu zabytkowego i możliwie wyczerpujące ujęcie go w gminnej ewidencji zabytków. Szczegółowa analiza źródeł archiwalnych, jako uzupełnienie badań powierzchniowych czy innych nieinwazyjnych, umożliwia dokładniejszą identyfikację potencjalnych stanowisk, jakie powinny być obejmowane ochroną. Dobrze rozpoznanie zasobu archeologicznego, także na podstawie badań źródeł historycznych, nie tylko eksploracji metodami archeologii, daje możliwość takiego projektowania, aby uwzględnić ochronę potencjalnych lub stwierdzonych wcześniejszymi badaniami zabytków archeologicznych i tym samym pozostawić możliwość ich poznania przyszłym pokoleniom.

PRÁVNE RÁMCE OCHRONY ARCHEOLOGICKÝCH PAMIATOK V POLSKU A PRAX

Ochrana archeologických pamiatok bola spočiatku vo väčšej miere závislá od súkromných iniciatív. Postupne sa budovali štátne systémy ochrany, čo sa v Poľsku začalo v roku 1918, a to 31. októbra, keď bol vydaný dekrét Rady Regencyjnej o starostlivosti o pamiatky umenia a kultúry. Archeologické náleziská zostávajú vo veľkej pozornosti verejnej mienky. Nálezy sú zvyčajne komentované v lokálnych a celoštátnych médiách, pritom samotné výskumy vyvolávajú záujem miestnych komunít. Archeologické pamiatky sú často osobitným spôsobom spojené s kultúrou krajiny. Vzťah medzi pamiatkami ľudských sídiel a krajinou je zrejmý. Niekontrolované premeny kultúrnej krajiny môžu viesť k znižovaniu alebo dokonca úplnému zničeniu jej hodnoty.

Register archeologických pamiatok, ktorý zaručuje najširšiu ochranu, zahŕňa iba nevelikú časť nálezísk zistených v území. Zabezpečená je právna ochrana taktiež neevidovaného náleziska, pretože ustanovenia zákona priamo ukladajú majiteľovi nehnuteľnej pamiatky, zahrnutej do vojvodskej evidencie pamiatok, povinnosť uskutočniť archeologický prieskum v prípade, ak plánované stavebné práce môžu ju zničiť alebo poškodiť. Všetky archeologické práce, taktiež neinvazívne, ako aj hľadanie hnutelných pamiatok nemôže byť vykonané bez patričného súhlasu vojvodského konzervátora pamiatok.

Široký záber právnej ochrany archeologických pamiatok, zahŕňajúci taktiež ich vyhľadávanie, vyplýva z charakteru tohto typu relikwov – vo väčšine ide o pamiatky zložité na úplné katalogizovanie a tým oveľa viac než iné sú ohrozené zničením alebo poškodením. Zabezpečeniu záujmov ochrany archeologických pamiatok slúžia tiež ustanovenia o trestoch.

V prípade prevažnej časti archeologických pamiatok nezapisaných do registra pamiatok najčastejšie uplatňovanou formou pamiatkarskej ochrany sú ustanovenia v miestnom pláne územného rozvoja. Základný význam má správne rozpoznanie pamiatkového zdroja a čo najviac vyčerpávajúce jeho zachytenie do evidencie pamiatok gminy. Podrobná analýza archívnych prameňov, ako doplnok prieskumu na povrchu alebo iných neinvazívnych testov, umožňuje presnejšie identifikovať potenciálne miesta, ktoré by mali byť chránené. Dobré rozpoznanie archeologického zdroja, založené aj na historických prameňoch, a to nielen s využitím metód archeológie, dáva možnosť urobiť taký návrh, aby zahŕňal ochranu potenciálnych alebo predchádzajúcim výskumom zistených archeologických pamiatok, čím sa dá možnosť ich spoznávanie budúcim generáciám.

Dr Hubert Maćik
Instytut Archeologii
Uniwersytet Rzeszowski
ul. Moniuszki 10
35-015 Rzeszów
hubertmacik@gmail.com

Dariusz Bobak (*Rzeszów*)

BADANIA ARCHEOLOGICZNE NA OBSZARZE DUŻYCH INWESTYCJI JAKO FORMA OCHRONY ZABYTKÓW

Badania archeologiczne prowadzone w trakcie realizacji dużych inwestycji (przede wszystkim liniowych) stawiają zarówno badaczom, jak i inwestorom duże wyzwania. Z jednej strony są koniecznością, co regulują odpowiednie przepisy prawa polskiego i międzynarodowego. Z drugiej – stanowią niepowtarzalną szansę na kompleksowe rozpoznanie całych mikroregionów osadniczych. Na terenie województwa podkarpackiego dostarczyły niespotykanej dotąd liczby nowych danych do poznania przeszłości regionu.

Prowadzenie tych badań jest jednak także swojego rodzaju praktycznym testem egzekwowania przepisów prawa. Zwykle interesy badaczy i inwestorów są rozbieżne, co w przypadku odkryć dokonywanych w czasie trwania prac budowlanych prowadzić może do sporów oraz prób omijania prawa. Konflikt między realizacją dużej inwestycji, będącej bez wątpienia istotnym elementem rozwoju regionu, a ochroną materialnego dziedzictwa przeszłości jest wyzwaniem nie tylko dla służb konserwatorskich, ale także dla wszystkich archeologów.

Bardzo ważne jest w tej sytuacji uświadamianie społeczeństwu wartości i unikatowości zagrożonych budową stanowisk archeologicznych. To zadanie zaś musi być realizowane poprzez popularyzację. Wprawdzie dokonywane odkrycia budzą bardzo duże zainteresowanie okolicznych mieszkańców, jak i dziennikarzy, jednak często są to informacje efemeryczne, o krótkim okresie medialnego życia. Sytuacja ta powinna ulec zmianie. Popularyzacja wiedzy o przeszłości winna mieć charakter długotrwałego procesu, aktywizującego różne formy działalności: edukację szkolną i pozaszkolną, organizację wystaw oraz imprez czy też działalność wydawniczą.

Dariusz Bobak (*Rzeszów*)

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM NA ÚZEMÍ VELKÝCH INVESTÍCIÍ AKO FORMA OCHRANY PAMIAŤOK

Archeologický výskum uskutočňovaný počas realizácie veľkých investícií (predovšetkým lineárnych vedení) kladú tak na výskumníkov, ako aj na investorov veľké výzvy. Na jednej strane sú nutnosťou, čo upravujú príslušné predpisy poľskej a medzinárodnej legislatívy. Na druhej – predstavujú neopakovateľnú príležitosť komplexne preskúmať celé obývané mikroregióny. Na území Podkarpatského vojvodstva poskytli doteraz nevídaný počet nových údajov k spoznaniu minulosti regiónu.

Uskutočnenie tohto výskumu je však taktiež svojho druhu praktickým testom dodržiavania právnych predpisov. Obyčajne záujmy výskumníkov a investorov sú rozdielne, čo v prípade objavov vykonaných počas trvania stavebných prác môže viesť k sporom, ako aj k pokusom obísť zákon. Konflikt medzi realizáciou veľkej investície, ktorá je nepochybne podstatným prvkom rozvoja regiónu, a ochranou hmotného dedičstva minulosti je výzvou nielen pre pamiatkarské úrady, ale takisto pre všetkých archeológov.

V tejto situácii je veľmi dôležité, aby si spoločnosť uvedomila hodnoty a jedinečnosť archeologických miest, ohrozených stavbou. Táto úloha sa musí realizovať cez popularizáciu. Skutočne vykonávané objavy prebúdajú veľmi veľký záujem okolitých obyvateľov a novinárov, avšak sú to často pominuteľné informácie s krátko trvajúcim mediálnym životom. Táto situácia by sa mala zmeniť. Popularizácia vedomostí o minulosti by mala byť dlhotrvajúcim procesom, ktorý aktivuje rôzne formy činnosti: školské a mimoškolské vzdelávanie, organizovanie výstav a podujatí alebo vydavateľská činnosť.

Mgr Dariusz Bobak
*Fundacja Rzeszowskiego
Ośrodka Archeologicznego
ul. Moniuszki 10
35-015 Rzeszów
d.bobak@archeologia.rzeszow.pl*

Piotr N. Kotowicz (*Sanok*)

SKARBY I ICH ODKRYWCY
(na przykładzie nowych znalezisk ze zbiorów
Muzeum Historycznego w Sanoku)

W ubiegłych latach, wraz z nasilającą się działalnością terenową nieprofesjonalnych miłośników archeologii i historii, w okolicach Sanoka doszło do kilku spektakularnych odkryć skarbów brązowych i skarbu żelaznego, datowanych na epokę brązu i wczesną epokę żelaza. Wszystkich tych odkryć dokonano w miejscach, które nie figurowały w wykazie stanowisk archeologicznych. Niestety, tylko w kilku przypadkach odkrywcy, którzy po wstępnym wydobyciu przedmiotów zdali sobie sprawę z wagi znaleziska, poinformowali odpowiednie służby. W większości przypadków zespoły zabytków zostały wydobyte bez obecności archeologów, tym samym zostały definitywnie pozbawione kontekstu. Referat ma na celu pokazanie z jednej strony siły pasji amatorów i ich chęci uczestniczenia w odkrywaniu dziedzictwa archeologicznego, z drugiej zaś ukazuje zagrożenia płynące z samowolnego wydobywania przez detektorystów pamiątek przeszłości.

Piotr N. Kotowicz (*Sanok*)

POKLADY A ICH OBJAVITELIA
(na příklade nových nálezísk zo zbierok
Historického múzea v Sanoku)

V minulých rokoch, v spojitosti s rozmáhajúcou sa územnou činnosťou neprofesionálnych milovníkov archeológie a histórie, v okolí Sanoka došlo k niekoľkým veľkolepým objavom bronzových pokladov a železného pokladu, datovaných do bronzovej doby a ranej železnej doby. K týmto všetkým objavom došlo na miestach, ktoré nefigurovali v zoznamoch archeologických nálezísk. Žiaľ, len v niekoľkých prípadoch objavitelia, ktorí po počiatocnom náleze predmetov si uvedomili dôležitosť náleziska, informovali príslušné orgány. Vo väčšine prípadov súbory pamiatok boli vydobyté bez prítomnosti archeológov, čím boli definityvne zbavené kontextu. Cieľom referátu je ukázať na jednej strane silu vášne amatérov a ich ochoty zúčastňovať sa na objavovaní archeologického dedičstva, na druhej poukázať na ohrozenia vyplývajúce zo samovoľného získavania pamiatok minulosti pomocou detektorov.

Dr Piotr N. Kotowicz
Muzeum Historyczne w Sanoku
ul. Zamkowa 2
38-500 Sanok
p_kotowicz@o2.pl

Dominik Porczyński (Rzeszów)

MUZEA I KOLEKCJE ARCHEOLOGICZNE: MIĘDZY TOŻSAMOŚCIĄ A PROMOCJĄ LOKALNOŚCI

Procesy globalizacji powodują rozprzestrzenianie się wzorów kształtowanych w krajach zachodnich. Dotyczy to zarówno sfery rynku, jak też kultury. Krytycy sygnalizują, że może to doprowadzać do podporządkowania gospodarek narodowych międzynarodowym korporacjom i do zaniku unikatowych, tradycyjnych kultur. Paradoksalnie jednak, jak zauważa Roland Robertson, społeczności lokalne nie tylko nie ulegają bezkrytycznemu zachwytowi „importowanymi” wzorami, ale również wykorzystują je do wzmacniania i promowania własnych wartości. Jednym z rezultatów przenikania zachodnich elementów do kultury polskiej jest urynkowanie sfer funkcjonowania samorządów i kultury. W związku z ograniczonymi zasobami oraz wzrostem mobilności samorządy muszą walczyć na arenie marketingu terytorialnego o zainteresowanie turystów, inwestorów, ale również mieszkańców. Elementem wykorzystywanym w tym procesie jest marka terytorialna, którą cechuje dualizm. Może ona stanowić element produktu, przyciągającego turystów i inwestorów, ale również czynnik, wokół którego integrują się mieszkańcy, budujący poczucie dumy i tożsamości. W referacie skoncentruję się na muzeach i ich kolekcjach, potencjalnych oraz faktycznych komponentach marek lokalnych wykorzystywanych przez samorządy województwa podkarpackiego, ze szczególnym uwzględnieniem archeologicznego dziedzictwa regionu dla budowania wizerunku jednostek terytorialnych i tożsamości ich mieszkańców.

Dominik Porczyński (Rzeszów)

MÚZEÁ A ARCHEOLOGICKÉ ZBIERKY: MEDZI IDENTITOU A PROPAGÁCIU LOKÁLNOŠTI

Procesy globalizácie spôsobujú šírenie vzorov formovaných v západných krajinách. To sa týka tak trhu, ako aj kultúry. Kritici poukazujú na to, že to môže viesť k podriadenosti národných ekonomík medzinárodným korporáciám a k zániku jedinečných tradičných kultúr. Paradoxne však, ako poznamenáva Roland Robertson, miestne komunity nielenže nepodliehajú nekritickému nadšeniu z „importovaných” vzorov, ale tiež využívajú ich na posilnenie a propagovanie vlastných hodnôt. Jedným z výsledkov prieniku západných prvkov do polskej kultúry je trhovosť sfér fungovania samospráv a kultúry. V súvislosti s obmedzenými zdrojmi a vzrastom mobility samosprávy musia bojovať v aréne teritoriálneho marketingu o záujem turistov, investorov, ale tiež obyvateľov. Prvkom využívaným v tomto procese marketingu je územná značka, ktorú charakterizuje dvojitosť. Môže predstavovať element produktu, priťahujúceho turistov a investorov, ale tiež môže to byť činiteľ, okolo ktorého sa integrujú obyvatelia, budujúci pocit hrdosti a identity. V referáte sa sústredím na múzeá a ich zbierky, na potenciálne a faktické komponenty lokálnych značiek využívaných samosprávami Podkarpatského vojvodstva, so zvláštnym prihliadnutím na archeologické dedičstvo regiónu pre budovanie imidžu územných jednotiek a identity ich obyvateľov.

Dr Dominik Porczyński
Institut Archeologii
Uniwersytet Rzeszowski
ul. Moniuszki 10
35-015 Rzeszów
dporczynski@ur.edu.pl

Joanna Ligoda (*Rzeszów*)

**„WOLNOĆ TOMKU W SWOIM DOMKU...”.
ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE
W ODBIORZE SPOŁECZNYM**

Wystąpienie ma na celu poruszenie problematyki rozumienia przez społeczeństwo zabytków archeologicznych i ich ochrony. W ostatnim czasie notuje się spory wzrost przypadkowych (choć chyba nie zawsze) znalezisk, które – zdarza się – są przekazywane przez znalazców do instytucji kultury. Sytuacje takie budzą zaciekawienie mediów, co przekłada się na zainteresowanie społeczeństwa. Okazuje się jednak, iż nie zawsze taki przebieg zdarzeń spotyka się z pozytywnym odbiorem, co widać szczególnie na internetowych forach. Nie wszystkim podoba się zapis w ustawie, wskazujący Skarb Państwa jako właściciela zabytku archeologicznego, nawet jeśli zalega on na prywatnej posesji. Budzi to nie raz sprzeciw społeczny, wynikający z silnego poczucia własności. Problemem jest również brak zrozumienia przez niektórych tego, czym właściwie jest zabytek archeologiczny, a to przekłada się na postrzeganie wydobytych z ziemi znalezisk.

Joanna Ligoda (*Rzeszov*)

**„TOMKU, VO SVOJOM DOMČEKU SMIEŠ...”.
ARCHEOLOGICKÉ PAMIAHKY
VO VNÍMANÍ VEREJNOSŤOU**

Cieľom vystúpenia je ozrejmiť problematiku ako spoločnosť vníma archeologické pamiatky a ich ochranu. V poslednom čase sa zaznamenáva veľký vzrast náhodných (aj keď asi nie vždy) nálezov, ktoré – stáva sa – objavitelia odovzdávajú inštitúciám kultúry. Takéto situácie vyvolávajú záujem médií, čo sa odzrkadľuje na záujme verejnosti. Ukazuje sa však, že nie vždy takýto priebeh udalostí sa stretáva s kladným prijatím, čo je vidieť zvlášť na internetových fórach. Nie všetkým sa páči zápis v zákone, uvádzajúci Skarb Państwa (Štátny poklad) ako majiteľa archeologickej pamiatky, a to aj dokonca vtedy, ak ona leží na súkromnom pozemku. Neraz to vyvoláva spoločenský odpor, vyplývajúci zo silného pocitu vlastníctva. Problémom je tiež nedostatok pochopenia niektorými toho, čím vlastne je archeologická pamiatka, a to sa prejavuje vnímaním nálezov vykopaných zo zeme.

Mgr Joanna Ligoda
Muzeum Okręgowe w Rzeszowie
ul. 3 Maja 19
35-001 Rzeszów
jligoda@gmail.com

INFORMACJE DLA UCZESTNIKÓW KONFERENCJI

MIEJSCE OBRAD

UNIwersytet Rzeszowski
BUDYNEK CENTRUM DYDAKTYCZNO-NAUKOWEGO
MIKROELEKTRONIKI I NANOTECHNOLOGII UR (A0),
UL. PIGONIA 1
AULA „KULA” (I PIĘTRO)

ZAKWATEROWANIE

HOTEL PREZYDENCKI***
ul. Podwisłocze 48 (wjazd od Al. mjr. Wacława Kopisto)
35-309 Rzeszów
Doba hotelowa: 14:00–12:00
(noclegi ze śniadaniem)

OBIADY I KOLACJE

HOTEL PREZYDENCKI***
ul. Podwisłocze 48 (wjazd od Al. mjr. Wacława Kopisto)
35-309 Rzeszów

WYCIECZKA WYJAZDOWA

RZESZÓW – TYRAWA SOLNA – SANOK – RZESZÓW
23.05.2018
Wyjazd: Hotel Prezydencki, ul. Podwisłocze 48, godz. 08:00
Uczestników wycieczki prosimy o zabranie wygodnego obuwia
Obiad planowany jest około godziny 14:30

INFORMÁCIE PRE ÚČASTNÍKOV

MIESTO ROKOVANIA

RZESZOVSKÁ UNIVERZITA
BUDOVA DIDAKTICKO-VEDECKÉHO CENTRA
MIKROELEKTRONIKY A NANOTECHNOLÓGIÍ RU (A0),
UL. PIGONIA 1
AULA „KULA” (I. POSCHODIE)

UBYTOVANIE

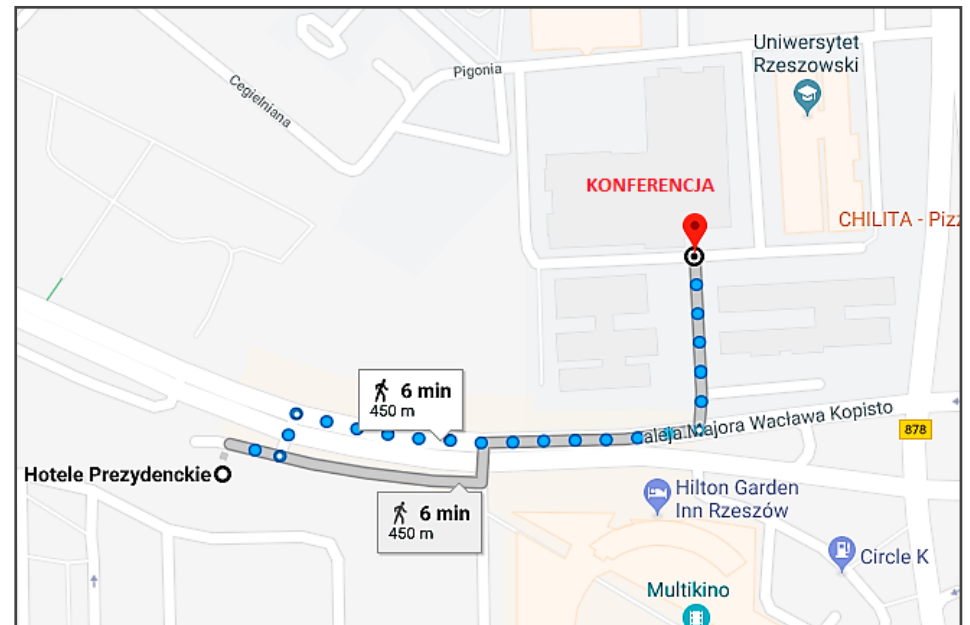
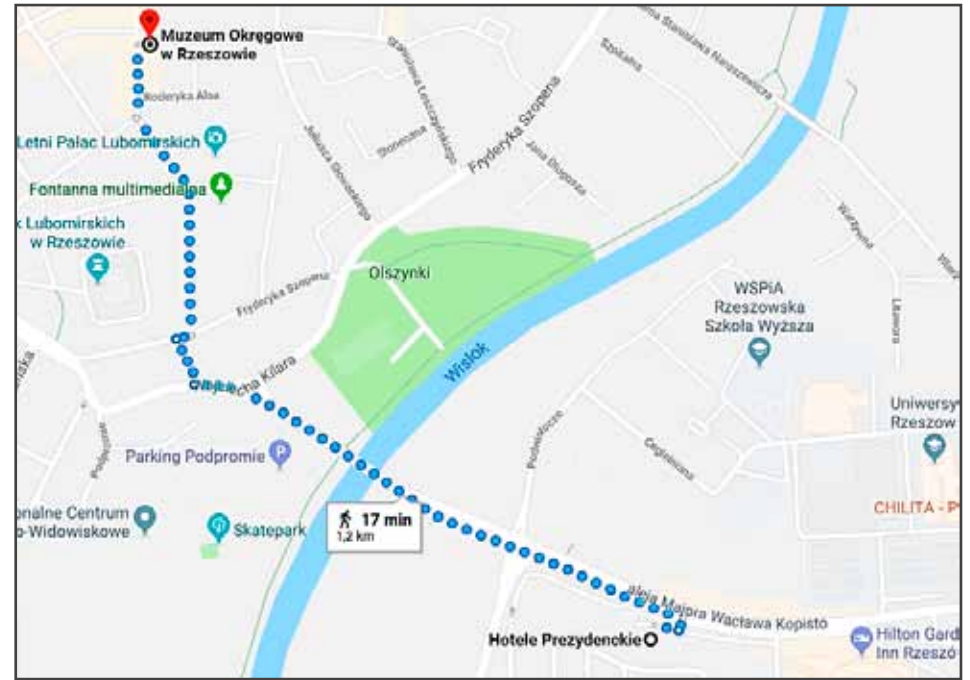
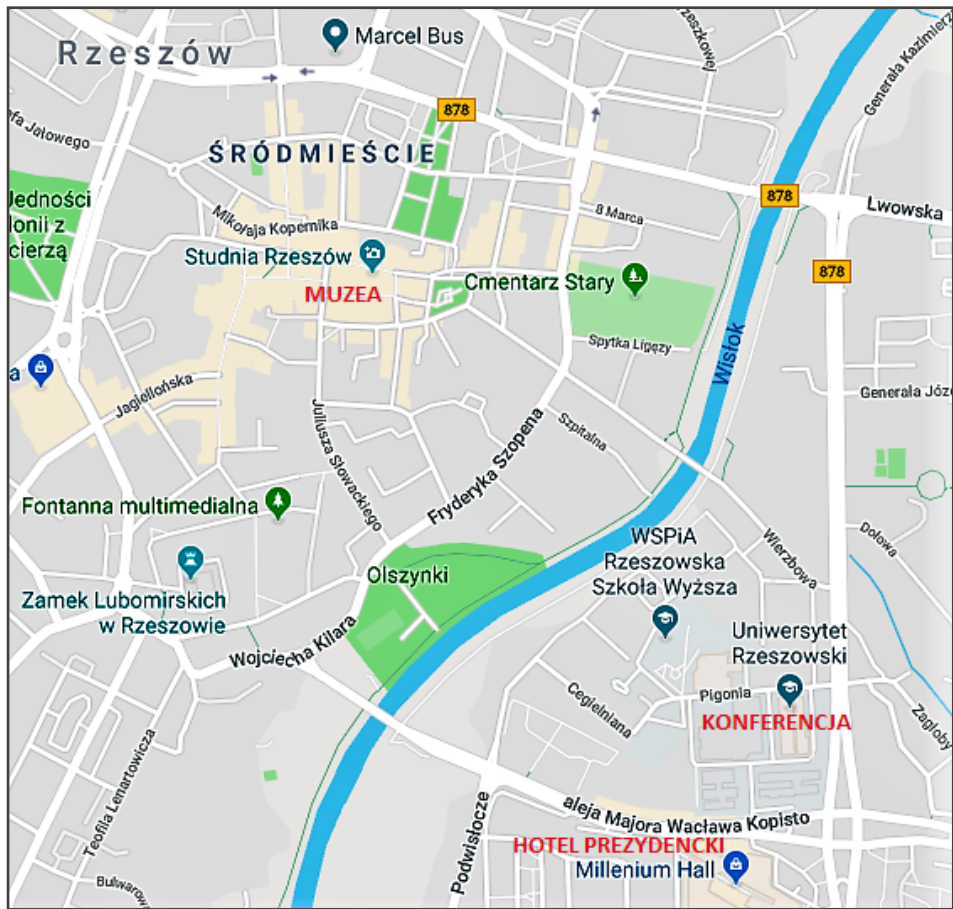
HOTEL PREZYDENCKI***
ul. Podwisłocze 48 (vstup z Al. mjr. Wacława Kopisto)
35-309 Rzeszów
Ubytovanie možné od do: 14:00–12:00
(nocľah s raňajkami)

OBEDY A VEČERE

HOTEL PREZYDENCKI***
ul. Podwisłocze 48 (vstup z Al. mjr. Wacława Kopisto)
35-309 Rzeszów

EXKURZIA

RZESZÓW – TYRAWA SOLNA – SANOK – RZESZÓW
23.05.2018
Odchod: Hotel Prezydencki, ul. Podwisłocze 48, 08:00 h.
Účastníkov výletu žiadame vziať si vhodnú obuv.
Obed sa plánuje približne o 14:30 h.

Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego